

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 6 października 2015 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Swobodny przepływ osób — Artykuły 45 TFUE i 49 TFUE — Pracownicy — Zatrudnienie w administracji publicznej — Dyrektywa 2005/36/WE — Uznawanie kwalifikacji zawodowych — Pojęcie „zawodu regulowanego” — Dopuszczenie do konkursu mającego na celu rekrutację na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation (Belgia)

W sprawie C-298/14

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Conseil d'État (Belgia) postanowieniem z dnia 15 maja 2014 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 czerwca 2014 r., w postępowaniu:

Alain Brouillard

przeciwko

Jury du concours de recrutement de référendaires près la Cour de cassation,

État belge,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: R. Silva de Lapuerta (sprawozdawca), prezes izby, J.C. Bonichot, A. Arabadjiev, J.L. da Cruz Vilaça i C. Lycourgos, sędziowie,

rzecznik generalny: E. Sharpston,

sekretarz: V. Tourrès, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 25 marca 2015 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- przez A. Brouillarda osobiście,
- w imieniu rządu belgijskiego przez M. Jacobs, L. Van den Broeck oraz C. Pochet, działające w charakterze pełnomocników, wspierane przez P. Leverta oraz P.E. Parisa, avocats,
- w imieniu rządu włoskiego przez G. Palmieri, działającą w charakterze pełnomocnika, wspieraną przez S. Fiorentino, avvocato dello Stato,

* Język postępowania: francuski.

— w imieniu Komisji Europejskiej przez J. Hottiaux oraz H. Støvlbæka, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 18 czerwca 2015 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 45 TFUE i 49 TFUE, jak również dyrektywy 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych (Dz.U. L 255, s. 22).
- 2 Wniosek ten został przedstawiony na tle sporu między A. Brouillardem a jury du concours de recrutement de référendaires près la Cour de cassation (komisją konkursową zajmującą się rekrutacją na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation, zwaną dalej „komisją konkursową”) i państwem belgijskim dotyczącego decyzji komisji konkursowej o odrzuceniu wniosku A. Brouillarda o dopuszczenie do udziału w tym konkursie.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 W motywie 41 dyrektywy 2005/36 wskazano:

„Niniejsza dyrektywa nie narusza art. [45 ust. 4 TFUE] oraz art. [51 TFUE], w szczególności w odniesieniu do notariuszy”.

- 4 Artykuł 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Cel”, stanowi:

„Niniejsza dyrektywa ustanawia zasady, na podstawie których każde państwo członkowskie, które uzależnia dostęp do zawodu regulowanego lub jego wykonywanie na swoim terytorium od posiadania szczególnych [określonych] kwalifikacji zawodowych (zwane dalej »przyjmującym państwem członkowskim«) uznaje, dla celów dostępu do tego zawodu i jego wykonywania, kwalifikacje zawodowe uzyskane w innym lub innych państwach członkowskich (zwanym dalej »rodzimy państwem członkowskim«), które umożliwiają posiadaczowi wymienionych kwalifikacji wykonywanie w tych państwach tego samego zawodu”.

- 5 Artykuł 2 omawianej dyrektywy, zatytułowany „Zakres”, przewiduje:

„1. Niniejszą dyrektywę stosuje się wobec wszystkich obywateli państw członkowskich, zamierzających wykonywać zawód regulowany w państwie członkowskim innym niż to, w którym uzyskali kwalifikacje zawodowe, zarówno jako osoba pracująca na własny rachunek, w tym jako osoba wykonująca wolny zawód, jak też jako pracownik najemny.

[...]”.

6 Artykuł 3 dyrektywy 2005/36, zatytułowany „Definicje”, brzmi następująco:

„1. Dla celów niniejszej dyrektywy stosuje się poniższe definicje:

- a) »zawód regulowany«: działalność zawodowa lub zespół działalności zawodowych, których podjęcie, wykonywanie lub jeden ze sposobów wykonywania wymaga, bezpośrednio bądź pośrednio, na mocy przepisów ustawowych, wykonawczych lub administracyjnych, posiadania specjalnych [określonych] kwalifikacji zawodowych; w szczególności używanie tytułu zawodowego zastrzeżonego na mocy przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych dla osób posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe stanowi sposób wykonywania działalności zawodowej. W przypadkach, w których nie stosuje się pierwszego zdania niniejszej definicji, działalność zawodowa, o której mowa w ust. 2, traktowana jest jako zawód regulowany;
- b) »kwalifikacje zawodowe«: kwalifikacje potwierdzone dokumentem potwierdzającym posiadanie kwalifikacji, poświadczeniem kompetencji, o którym mowa w art. 11 lit. a) ppkt (i), lub doświadczenia zawodowego;
- c) »dokument potwierdzający posiadanie kwalifikacji«: dyplomy, świadectwa lub inne dokumenty wydane przez organ państwa członkowskiego wyznaczony zgodnie z przepisami ustawowymi, wykonawczymi lub administracyjnymi tego państwa, potwierdzające pomyślne ukończenie kształcenia zawodowego, odbywanego w przeważającej części na terytorium Wspólnoty. W przypadkach, w których nie stosuje się zdania pierwszego niniejszej definicji, dokument potwierdzający posiadanie kwalifikacji, o którym mowa w ust. 3, traktowany jest jako dokument potwierdzający posiadanie kwalifikacji;

[...]

- e) »kształcenie regulowane«: każdy rodzaj kształcenia, które w szczególny sposób przystosowane jest na potrzeby wykonywania określonego zawodu oraz obejmuje kurs lub kursy uzupełnione, w stosownych przypadkach, kształceniem zawodowym albo praktyką w okresie próbnym lub praktyką zawodową.

[...]”.

7 Zgodnie z art. 4 omawianej dyrektywy, zatytułowanym „Skutki uznania”:

„1. Uznanie kwalifikacji zawodowych przez przyjmujące państwo członkowskie pozwala beneficjentom na uzyskanie w tym państwie członkowskim dostępu do tego samego zawodu, w odniesieniu do którego posiadają kwalifikacje w rodzimym państwie członkowskim, oraz wykonywanie tego zawodu w przyjmującym państwie członkowskim na tych samych warunkach, jakie obowiązują obywateli przyjmującego państwa członkowskiego.

2. Dla celów niniejszej dyrektywy zawód, który wnioskodawca pragnie wykonywać w przyjmującym państwie członkowskim, uznaje się za ten sam, do którego wykonywania kwalifikacje wnioskodawca posiada w rodzimym państwie członkowskim, jeżeli w obu przypadkach chodzi o porównywalną działalność”.

8 Artykuł 13 tej dyrektywy, zatytułowany „Warunki uznania”, stanowi:

„1. W przypadku gdy w przyjmującym państwie członkowskim dostęp do zawodu regulowanego lub jego wykonywanie uzależnione są od posiadania określonych kwalifikacji zawodowych, właściwy organ tego państwa członkowskiego zezwala wnioskodawcom na dostęp do tego zawodu i jego wykonywanie na tych samych warunkach, które stosuje się wobec własnych obywateli, jeśli posiadają oni

poświadczenie kompetencji lub dokument potwierdzający posiadanie kwalifikacji, o których mowa w art. 11, wymagany przez inne państwo członkowskie do celów dostępu do danego zawodu i jego wykonywania na terytorium tego państwa.

[...]”.

Prawo belgijskie

- 9 Artykuł 135 bis code judiciaire (kodeksu postępowania cywilnego) stanowi:

„Cour de cassation wspierany jest przez »référéndaires« (referendarzy), w liczbie od pięciu do trzydziestu, których ostateczna liczba podlega określeniu przez ministre de la Justice (ministra sprawiedliwości).

Pierwszy prezes i prokurator generalny określają w drodze porozumienia liczbę referendarzy podlegających ich zwierzchnictwu.

Referendarze przygotowują pracę dla sędziów i prokuratorów; uczestniczą w czynnościach z zakresu dokumentacji, a także tłumaczenia i publikacji orzeczeń, jak również zapewniania spójności pomiędzy francuskimi i niderlandzkimi wersjami językowymi tekstów”.

- 10 W myśl art. 259 duodecimes tego kodeksu:

„Na stanowisko referendarza przy Cour de cassation może być powołany kandydat, który ukończył 25 lat i ma tytuł doktora lub magistra prawa.

Klasyfikacji kandydatów na potrzeby powołania na to stanowisko dokonuje się w drodze konkursu.

Cour [de cassation] określa zakres przedmiotowy konkursu w zależności od potrzeb. Określa warunki konkursu oraz powołuje komisje konkursowe.

W skład komisji konkursowej wchodzi, z uwzględnieniem zasady równowagi językowej, dwóch sędziów Cour [de cassation] wskazanych przez pierwszego prezesa Cour de cassation, dwóch prokuratorów wskazanych przez prokuratora generalnego przy Cour [de cassation] oraz cztery osoby spoza tego sądu wskazane przez króla spośród osób, których nazwiska widnieją na dwóch listach, z których każda zawiera nazwiska czterech kandydatów, sporządzonych, z uwzględnieniem zasady równowagi językowej, przez pierwszego prezesa i prokuratora generalnego.

Wyniki konkursu są ważne przez okres sześciu lat”.

- 11 Zgodnie z art. 259 terdecies wspomnianego kodeksu:

„Referendarzy powołuje król na trzyletni okres próbny w zależności od klasyfikacji, o której mowa w art. 259 duodecimes. Po upływie tego okresu powołanie staje się ostateczne, z zastrzeżeniem odmiennej decyzji króla, wyłącznie na podstawie wniosku, w danym wypadku, pierwszego prezesa albo prokuratora generalnego, złożonego najpóźniej w trakcie trzeciego kwartału trzeciego roku okresu próbnego.

Pierwszy prezes Cour de cassation i prokurator generalny przy Cour [de cassation] wskazują referendarzy powołanych na okres próbny oraz referendarzy, których powołanie stało się ostateczne, którzy będą podlegać ich zwierzchnictwu”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 12 Alain Brouillard, obywatel belgijski, od wielu lat jest zatrudniony w wydziale dokumentacji i spójności tekstów Cour de cassation (sądu kasacyjnego). Posiada dyplom licencjata w dziedzinie tłumaczeń, dyplom ukończenia studiów prawniczych oraz dyplom ukończenia rocznych studiów specjalistycznych w dziedzinie praw człowieka wydane przez uniwersytet belgijski, a także dyplom ukończenia rocznych zawodowych studiów magisterskich z zakresu prawa, ekonomii i zarządzania, specjalność prawo prywatne, specjalizacja prawnik lingwista, wydany przez uniwersytet w Poitiers (Francja) (zwany dalej „dyplomem ukończenia zawodowych studiów magisterskich”) uzyskany w ramach kształcenia na odległość.
- 13 W dniu 24 maja 2011 r. A. Brouillard zgłosił chęć udziału w konkursie na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation.
- 14 W dniu 23 czerwca 2011 r. zwrócił się do Communauté française de Belgique (belgijskiej wspólnoty francuskiej) o potwierdzenie, że jego dyplom ukończenia zawodowych studiów magisterskich jest w pełni równoważny z dyplomem magistra prawa belgijskiego.
- 15 W dniu 6 września 2011 r. prezes Cour de cassation doręczył A. Brouillardowi decyzję komisji konkursowej o uznaniu jego wniosku o dopuszczenie do konkursu za niedopuszczalny, wskazując, że możliwość powołania na stanowisko referendarza przy Cour de cassation wymaga od kandydata posiadania dyplomu doktora, licencjata lub magistra prawa wydanego przez uniwersytet belgijski w celu zapewnienia zdolności kandydata do wykonywania tego zawodu w Belgii. W przytoczonej decyzji wskazano, że A. Brouillard nie spełnił tego wymogu, gdyż jego dyplom ukończenia zawodowych studiów magisterskich nie został uznany przez Communauté française de Belgique za równoważny z dyplomem doktora, licencjata lub magistra prawa wydanym w Belgii, a on sam nie ukończył kursu mającego na celu wyrównanie różnic programowych na uniwersytecie belgijskim.
- 16 W dniu 27 października 2011 r. Communauté française de Belgique oddaliła wniosek A. Brouillarda o uznanie równoważności jego dyplomu ukończenia zawodowych studiów magisterskich ze stopniem naukowym magistra prawa, uznając jedynie, iż jego dyplom jest równoważny z ogólnym stopniem naukowym magistra. Podstawą tej decyzji była negatywna opinia wydana przez commission d'équivalence, section droit et criminologie (komisję ds. uznawania równoważności, sekcja prawa i kryminologii) Communauté française de Belgique, uzasadniona w sposób następujący:
 - „– Dyplom ukończenia studiów prawniczych potwierdza, że jego posiadacz ma zdolności i umiejętności praktyczne w zakresie szczególnych właściwości systemu prawnego, w którym dyplom ten został wydany; a zatem takie studia ukończone za granicą nie spełniają wymogów wydziałów prawa w Communauté française de Belgique, które kształcą studentów do wykonywania zawodów prawniczych w ramach belgijskiego porządku prawnego;
 - niektóre przedmioty niezbędne do ukończenia w Communauté française de Belgique studiów prawniczych drugiego stopnia (między innymi prawo zobowiązań, prawo umów, prawo administracyjne, prawo socjalne...) nie zostały ujęte w programie nauczania studiów, kończących się uzyskaniem [dyplomu ukończenia zawodowych studiów magisterskich], którego dotyczy wniosek o uznanie równoważności”.
- 17 Belgijskie ministerstwo sprawiedliwości opublikowało komunikat, w którym poinformowano, że na podstawie arrêtés royaux (dekretów królewskich) z dnia 20 września 2012 r. na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation na trzyletni okres próbny powołano trzy osoby (*Moniteur belge* z dnia 28 września 2012 r., s. 59905).
- 18 A. Brouillard zaskarżył ową decyzję komisji konkursowej oraz owe dekrety królewskie skargami wniesionymi do sądu odsyłającego, domagając się stwierdzenia ich nieważności.

19 W tych okolicznościach Conseil d'État postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 45 TFUE i 49 TFUE, a także dyrektywę 2005/36 należy interpretować w ten sposób, że mają one zastosowanie do sytuacji, w której obywatel belgijski, zamieszkały w Belgii, który nie wykonywał działalności zawodowej w innym państwie członkowskim, w celu uzasadnienia swego wniosku o dopuszczenie do konkursu na stanowiska referendarzy przy belgijskim Cour de cassation powołuje się na [dyplom ukończenia zawodowych studiów magisterskich] wydany w dniu 22 listopada 2010 r. przez francuski uniwersytet w Poitiers?
- 2) Czy funkcja referendarza przy belgijskim Cour de cassation, w odniesieniu do której art. 259 duodecimes kodeksu postępowania cywilnego przewiduje, że powołanie jest uzależnione od posiadania dyplomu doktora lub licencjata prawa, jest zawodem regulowanym w rozumieniu art. 3 dyrektywy 2005/36?
- 3) Czy funkcja referendarza przy Cour de cassation, którego zadania są określone przez art. 135 bis kodeksu postępowania cywilnego, jest zatrudnieniem w administracji publicznej w rozumieniu art. 45 ust. 4 TFUE, a w konsekwencji stosowanie art. 45 TFUE i 49 TFUE, a także dyrektywy 2005/36 jest wykluczone przez ww. art. 45 ust. 4 TFUE?
- 4) Jeśli art. 45 TFUE i 49 TFUE, a także dyrektywa 2005/36 mają zastosowanie w niniejszym przypadku, to czy normy te należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwiają się one temu, aby komisja konkursowa uzależniała dopuszczenie do tego konkursu od posiadania dyplomu doktora lub licencjata prawa wydanego przez uniwersytet belgijski lub od uznania przez Communauté française de Belgique, właściwą ds. nauczania, że dyplom magistra, wydany skarżącemu przez francuski uniwersytet w Poitiers, jest równoważny ze stopniem doktora, licencjata lub magistra prawa przyznawanym przez uniwersytet belgijski?
- 5) Jeśli art. 45 TFUE i 49 TFUE, a także dyrektywa 2005/36 mają zastosowanie w niniejszym przypadku, to czy normy te należy interpretować w ten sposób, że nakładają one na komisję konkursową zajmującą się rekrutacją na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation obowiązek porównania kwalifikacji skarżącego, wynikających z posiadanych przez niego dyplomów oraz doświadczenia zawodowego, z kwalifikacjami uzyskiwanymi wraz ze stopniem doktora lub licencjata prawa przyznawanym przez uniwersytet belgijski, a w stosownym przypadku do nałożenia na niego środka wyrównawczego, o którym mowa w art. 14 dyrektywy 2005/36?”.

W przedmiocie wniosku o otwarcie na nowo ustnego etapu postępowania

- 20 Po przedstawieniu opinii rzecznika generalnego skarżący w postępowaniu głównym, pismem złożonym w dniu 17 sierpnia 2015 r., wniósł do Trybunału o otwarcie na nowo ustnego etapu postępowania. W tym względzie A. Brouillard zwraca w istocie uwagę na błędy tłumaczeniowe, jakie znalazły się w niektórych wersjach językowych wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oraz w opinii rzecznika generalnego, jak również na ryzyko rozbieżności między wyrokiem, jaki Trybunał wyda w niniejszej sprawie, a wyrokiem Sądu Brouillard/Trybunał Sprawiedliwości (T-420/13, EU:T:2015:633), jakie mogą pojawić się, gdyby pozbawiono go możliwości podniesienia zarzutu, zgodnie z którym rzecznik nie przeprowadził w swojej opinii dogłębnej oceny kwestii „potwierdzenia posiadania doświadczenia”, które, jak twierdzi w obu tych sprawach, posiada.
- 21 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 83 regulaminu postępowania przed Trybunałem Trybunał może, w każdej chwili, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, postanowić o otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo, w szczególności jeśli uzna, że okoliczności zawisłej przed nim sprawy nie są wystarczająco wyjaśnione, lub jeśli po zamknięciu ustnego etapu postępowania strona

przedstawiła nowy fakt mogący mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia Trybunału, lub też jeśli sprawa ma zostać rozstrzygnięta na podstawie argumentu, który nie był przedmiotem dyskusji między stronami lub podmiotami określonymi w art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

- 22 W ocenie Trybunału nic nie przemawia za otwarciem na nowo ustnego etapu postępowania w niniejszej sprawie, gdyż argumenty, jakie podnosi A. Brouillard, nie są w szczególności związane z żadnym z przypadków wskazanych w powołanym postanowieniu regulaminu postępowania.
- 23 W związku z tym wniosek o otwarcie na nowo ustnego etapu postępowania należy odrzucić.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytań pierwszego i trzeciego

- 24 Poprzez swoje pytania pierwsze i trzecie, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, po pierwsze, czy art. 45 TFUE i 49 TFUE mają zastosowanie w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której obywatel państwa członkowskiego, mieszkający i pracujący w tym państwie członkowskim, posiada dyplom uzyskany w innym państwie członkowskim, na który powołuje się w celu wzięcia udziału w konkursie na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation pierwszego państwa członkowskiego, a po drugie, czy tego rodzaju sytuacja jest objęta zakresem art. 45 ust. 4 TFUE.
- 25 W tym względzie od razu należy stwierdzić, że art. 49 TFUE, który dotyczy dostępu do działalności na własny rachunek oraz możliwości jej wykonywania, nie ma zastosowania w okolicznościach sporu w postępowaniu głównym.
- 26 W pierwszej kolejności, co się tyczy art. 45 TFUE, należy przyznać, że z utrwalonego orzecznictwa wynika, iż postanowienia traktatu FUE dotyczące swobodnego przepływu osób nie mogą być stosowane w odniesieniu do sytuacji, które nie mają żadnego łącznika z jakąkolwiek sytuacją uregulowaną przez prawo Unii i których wszystkie elementy o zasadniczym znaczeniu zamykają się w obrębie jednego państwa członkowskiego (zob. wyroki: López Brea i Hidalgo Palacios, C-330/90 i C-331/90, EU:C:1992:39, pkt 7; a także Uecker i Jacquet, C-64/96 i C-65/96, EU:C:1997:285, pkt 16).
- 27 Niemniej jednak Trybunał orzekł, że osiągnięcie pełnej swobody przepływu pracowników nie byłoby możliwe, gdyby państwa członkowskie mogły odmawiać przyznania korzyści wynikających z tej swobody własnym obywatelom, którzy skorzystali z możliwości przewidzianych w prawie Unii, aby zdobyć kwalifikacje zawodowe w państwie członkowskim innym aniżeli państwo, którego obywatelstwo posiadają. Jest to prawdą w szczególności w przypadku, gdy obywatel państwa członkowskiego uzyskał w innym państwie członkowskim dyplom uniwersytecki uzupełniający jego podstawowe wykształcenie, z którego zamierza uczynić użytek po powrocie do państwa pochodzenia (zob. wyrok Kraus, C-19/92, EU:C:1993:125, pkt 16, 17).
- 28 W rozpatrywanym przypadku A. Brouillard powołuje się w państwie członkowskim, którego obywatelstwo posiada, na dyplom uniwersytecki uzyskany w innym państwie członkowskim.
- 29 Nie można wobec tego pozbawiać go możliwości skorzystania z korzyści, jakie przyznają mu postanowienia traktatu FUE dotyczące swobodnego przepływu osób. Okoliczność, że rozpatrywany dyplom uzyskał w ramach kształcenia na odległość, nie ma w tym względzie znaczenia.
- 30 W drugiej kolejności w myśl art. 45 ust. 4 TFUE postanowienia tego artykułu nie mają zastosowania do zatrudnienia w administracji publicznej.

- 31 Mimo to przytoczony wyżej wyjątek dotyczy dostępu obywateli innych państw członkowskich tylko do niektórych stanowisk w administracji publicznej (zob. wyroki: Vougioukas, C-443/93, EU:C:1995:394, pkt 19; Grahame i Hollanders, C-248/96, EU:C:1997:543, pkt 32; Schöning-Kougebetopoulou, C-15/96, EU:C:1998:3, pkt 13; a także Österreichischer Gewerkschaftsbund, C-195/98, EU:C:2000:655, pkt 36).
- 32 Otóż postanowienie to uwzględnia prawnie uzasadniony interes państw członkowskich w zakresie zastrzeżenia dla ich własnych obywateli pewnej grupy stanowisk związanych z wykonywaniem władzy publicznej i ochroną interesów ogólnych (zob. wyroki: Komisja/Belgia, 149/79, EU:C:1980:297, pkt 19; Vougioukas, C-443/93, EU:C:1995:394, pkt 20).
- 33 Wynika stąd, że niezależnie od kwestii, czy stanowisko, o które ubiega się A. Brouillard, mieści się w zakresie stosowania art. 45 ust. 4 TFUE, postanowienie to nie ma zastosowania do sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdyż A. Brouillard ubiega się o stanowisko w administracji publicznej państwa członkowskiego, którego jest obywatelem.
- 34 W tych okolicznościach na pytania pierwsze i trzecie należy odpowiedzieć, iż art. 45 TFUE należy interpretować w ten sposób, że, po pierwsze, ma on zastosowanie w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której obywatel państwa członkowskiego, mieszkający i pracujący w tym państwie członkowskim, posiada dyplom uzyskany w innym państwie członkowskim, na który powołuje się w celu wzięcia udziału w konkursie na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation pierwszego państwa członkowskiego, a po drugie, tego rodzaju sytuacja nie jest objęta zakresem art. 45 ust. 4 TFUE.

W przedmiocie pytania drugiego

- 35 Poprzez swoje pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy funkcja referendarza przy Cour de cassation jest „zawodem regulowanym” w rozumieniu dyrektywy 2005/36.
- 36 Należy przypomnieć, że pojęcie „zawodu regulowanego” w rozumieniu dyrektywy 2005/36 jest objęte zakresem prawa Unii (zob. wyroki: Rubino, C-586/08, EU:C:2009:801, pkt 23; a także Peñarroja Fa, C-372/09 i C-373/09, EU:C:2011:156, pkt 27).
- 37 Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy pojęcie „zawodu regulowanego” oznacza działalność zawodową lub zespół działalności zawodowych, których podjęcie, wykonywanie lub jeden ze sposobów wykonywania wymaga, bezpośrednio bądź pośrednio, na mocy przepisów ustawowych, wykonawczych lub administracyjnych, posiadania określonych kwalifikacji zawodowych.
- 38 Jak trafnie stwierdziła rzecznik generalna w pkt 53–55 opinii, z art. 3 ust. 1 lit. b), c) i e) dyrektywy 2005/36 wynika, że pojęcie „określonych kwalifikacji zawodowych”, o którym mowa w art. 3 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy, obejmuje swoim zakresem nie tylko ogólne kwalifikacje potwierdzone dyplomem, ale też kwalifikacje potwierdzone dyplomem, których szczególnym celem jest przygotowanie kandydatów do wykonywania danego zawodu.
- 39 W rozpatrywanym przypadku dyplomy, których posiadania wymaga art. 259 duodecies kodeksu postępowania cywilnego w celu ubiegania się o stanowisko referendarza przy Cour de cassation, nie są specjalnie nakierowane na przygotowanie osób do pełnienia tej funkcji, ale umożliwiają dostęp do dużej liczby zawodów prawniczych.
- 40 Z tego względu dyplomy te nie potwierdzają posiadania „określonych kwalifikacji zawodowych” w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2005/36, od czego uzależniony jest dostęp do stanowiska referendarza przy Cour de cassation lub możliwość wykonywania tego zawodu.

- 41 Ponadto przepisy dotyczące tego stanowiska nie należą do kategorii przepisów regulujących sam zawód jako taki, ale raczej do kategorii przepisów regulujących dostęp do stanowiska w sądzie.
- 42 W rezultacie stanowisko to nie stanowi „zawodu regulowanego” w rozumieniu dyrektywy 2005/36, w związku z czym dyrektywa ta nie ma zastosowania w sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym.
- 43 Oceny tej nie zmienia okoliczność, że referendarze przy Cour de cassation są powoływani w drodze konkursu, którego zakres jest określany w zależności do potrzeb służby i którego wyniki pozostają ważne przez sześć lat. Otóż Trybunał miał już okazję stwierdzić, że faktu bycia laureatem procedury mającej na celu wybór wcześniej ustalonej liczby osób na podstawie oceny porównawczej kandydatów, nie zaś w drodze zastosowania bezwzględnych kryteriów, i przyznającej tytuł, której wyniki są ważne przez ściśle ograniczony czas, nie można uznać za kwalifikację zawodową w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2005/36 (zob. wyrok Rubino, C-586/08, EU:C:2009:801, pkt 32).
- 44 Podobnie rzecz ma się w przypadku okoliczności, że na gruncie przepisów kodeksu postępowania cywilnego powołanie referendarza przy Cour de cassation staje się ostateczne dopiero po upływie trzyletniego okresu próbnego. Z przytoczonych przepisów oraz z wyjaśnień rządu belgijskiego na rozprawie wynika bowiem, że ów okres służy zweryfikowaniu czy powołanie tych osób należy uznać za ostateczne. Okres ten nie jest zatem okresem kształcenia, którego ukończenie jest wymagane do pełnienia funkcji referendarza przy Cour de cassation.
- 45 W tych okolicznościach na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż dyrektywę 2005/36 należy interpretować w ten sposób, że funkcja referendarza przy Cour de cassation nie jest „zawodem regulowanym” w rozumieniu tej dyrektywy.

W przedmiocie pytań czwartego i piątego

- 46 Z uwagi na odpowiedzi udzielone na pytania od pierwszego do trzeciego, pytania czwarte i piąte należy zbadać wyłącznie w świetle art. 45 TFUE.
- 47 Poprzez swoje pytania czwarte i piąte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 45 TFUE należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, aby w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym komisja konkursowa zajmująca się rekrutacją na stanowiska referendarzy przy sądzie państwa członkowskiego, rozpatrując zgłoszenie udziału w konkursie złożone przez obywatela tego państwa członkowskiego, uzależniała możliwość dopuszczenia go do udziału w tym konkursie od posiadania dyplomów wymaganych w przepisach tego państwa członkowskiego lub od uznania równoważności dyplomu magistra wydanego przez uniwersytet innego państwa członkowskiego, bez uwzględnienia wszystkich dyplomów, świadectw i innych dokumentów oraz odpowiedniego doświadczenia zawodowego zainteresowanego w wyniku porównania kwalifikacji zawodowych potwierdzonych przez owe dyplomy, świadectwa i inne dokumenty z kwalifikacjami wymaganymi w świetle tych przepisów.
- 48 W tym względzie należy przypomnieć, że w braku harmonizacji warunków dostępu do zawodu państwa członkowskie mają prawo określić wiedzę i kwalifikacje niezbędne do wykonywania tego zawodu oraz wymagać okazania dyplomu potwierdzającego posiadanie tej wiedzy i kwalifikacji (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 9; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 34).
- 49 Ponieważ warunki dostępu do stanowiska referendarza przy sądzie państwa członkowskiego nie były dotąd przedmiotem harmonizacji na szczeblu Unii, państwa członkowskie pozostają kompetentne do określenia tych warunków.

- 50 Sąd w rozpatrywanym przypadku prawo Unii nie stoi na przeszkodzie temu, aby ustawodawstwo belgijskie uzależniało dostęp do stanowiska referendarza przy Cour de cassation od posiadania wiedzy i kwalifikacji, które zostały uznane za niezbędne.
- 51 Jednakże państwa członkowskie powinny wykonywać swoją kompetencję w tej dziedzinie, przestrzegając podstawowych swobód zagwarantowanych w traktacie FUE (zob. wyroki: Komisja/Francja, C-496/01, EU:C:2004:137, pkt 55; Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos, C-330/03, EU:C:2006:45, pkt 29; Nasiopoulos, C-575/11, EU:C:2013:430, pkt 20).
- 52 W szczególności przepisy krajowe przyjęte w tym względzie nie mogą stanowić nieuzasadnionej przeszkody dla skutecznego wykonywania podstawowej swobody zagwarantowanej w art. 45 TFUE (zob. wyroki: Kraus, C-19/92, EU:C:1993:125, pkt 28; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 35).
- 53 W tym zakresie z orzecznictwa Trybunału wynika, że przepisy krajowe określające krajowe wymogi w zakresie kwalifikacji, nawet stosowane bez dyskryminacji ze względu na przynależność państwową, mogą mieć skutek w postaci utrudnienia wykonywania tych podstawowych swobód, jeśli rzezone przepisy krajowe pomijają wiedzę i kwalifikacje uzyskane przez zainteresowanego w innym państwie członkowskim (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 15; Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 62; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 36).
- 54 W tym kontekście należy przypomnieć, że podczas rozpatrywania wniosku obywatela Unii o zezwolenie na wykonywanie zawodu, którego podjęcie zależy zgodnie z prawem krajowym od posiadania dyplomu bądź kwalifikacji zawodowych, czy też okresów doświadczenia praktycznego, organy państwa członkowskiego są zobowiązane uwzględnić wszystkie dyplomy, świadectwa i inne dokumenty, a także stosowne doświadczenie zainteresowanego, poprzez porównanie, z jednej strony, kwalifikacji potwierdzonych tymi dyplomami, certyfikatami i innymi tytułami oraz doświadczenie zawodowe, z, z drugiej strony, wiedzą i kwalifikacjami zawodowymi wymaganymi w świetle przepisów krajowych (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 16; Fernández de Bobadilla, C-234/97, EU:C:1999:367, pkt 31; Dreesen, C-31/00, EU:C:2002:35, pkt 24; a także Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 57, 58).
- 55 Owa procedura porównawczego badania powinna pozwolić organom przyjmującego państwa członkowskiego na obiektywne ustalenie, czy zagraniczny dyplom poświadcza, że jego posiadacz dysponuje wiedzą i kwalifikacjami, które są co najmniej równe, jeśli nie identyczne, z tymi, które są potwierdzone dyplomem krajowym. Wspomniana ocena równoważności zagranicznego dyplomu musi zostać dokonana wyłącznie z uwzględnieniem poziomu wiedzy i kwalifikacji, którego posiadanie dyplom ten – w świetle charakteru i czasu trwania studiów i związanego z nim szkolenia praktycznego – pozwala domniemywać u właściciela dyplomu (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 17; Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 68; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 39).
- 56 W ramach tego badania państwo członkowskie może jednakże uwzględnić obiektywne różnice dotyczące zarówno ram prawnych odnoszących się do rozpatrywanego zawodu w państwie członkowskim pochodzenia, jak i dotyczące zakresu czynności objętych danym zawodem (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 18; Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 69; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 44).
- 57 Jeśli to porównawcze badanie dyplomów prowadzi do stwierdzenia, że wiedza i kwalifikacje potwierdzone zagranicznym dyplomem odpowiadają wiedzy i kwalifikacjom wymaganym w świetle krajowych przepisów, państwo członkowskie jest zobowiązane przyznać, że dyplom ten spełnia wskazane w nim wymogi. Jeśli natomiast porównanie wykazuje jedynie częściową zbieżność pomiędzy wiedzą i kwalifikacjami, przyjmujące państwo członkowskie jest uprawnione do tego, aby żądać od zainteresowanego wykazania, że zdobył brakującą wiedzę i kwalifikacje (zob. wyroki: Vlassopoulou, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 19; Fernández de Bobadilla, C-234/97, EU:C:1999:367, pkt 32; Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 70; Peśla, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 40).

- 58 W tym względzie obowiązek ustalenia, czy wiedza zdobyta w przyjmującym państwie członkowskim, czy to w ramach programu studiów, czy też doświadczenia praktycznego, może zostać uwzględniona dla celów stwierdzenia posiadania brakującej wiedzy, należy do właściwych organów krajowych (zob. wyroki: *Vlassopoulou*, C-340/89, EU:C:1991:193, pkt 20; *Fernández de Bobadilla*, C-234/97, EU:C:1999:367, pkt 33; *Morgenbesser*, C-313/01, EU:C:2003:612, pkt 71; *Peśla*, C-345/08, EU:C:2009:771, pkt 41).
- 59 Ponieważ każde doświadczenie praktyczne wynikające z wykonywania podobnej działalności może prowadzić do wzbogacenia wiedzy wnioskodawcy, właściwe organy muszą wziąć pod uwagę każde doświadczenie zawodowe pomocne przy wykonywaniu zawodu, w odniesieniu do którego zwrócono się o wydanie zezwolenia. Ustalenie, jaką dokładnie wartość należy przypisać takiemu doświadczeniu, należy do właściwych organów, które swoją ocenę powinny przeprowadzać w świetle zadań wykonywanych w konkretnym przypadku, wiedzy, która została zdobyta i zastosowana w ramach wykonywania tych zadań, a także odpowiedzialności powierzonej danej zainteresowanej osobie oraz stopnia niezależności, który został jej przyznany (zob. wyrok *Vandorou i in.*, C-422/09, C-425/09 i C-426/09, EU:C:2010:732, pkt 69).
- 60 Orzecznictwo przytoczone w pkt 53–59 niniejszego wyroku nie stoi na przeszkodzie temu, aby podmiot zajmujący się rekrutacją, taki jak komisja konkursowa, mógł oprzeć się na decyzji właściwego organu, takiego jak komisja ds. uznawania równoważności, sekcja prawa i kryminologii *Communauté française de Belgique* w celu ustalenia, czy dany dyplom zagraniczny jest równoważny z wymaganym dyplomem krajowym.
- 61 Jednakże z przekazanych Trybunałowi akt sprawy rozpatrywanej w postępowaniu głównym wynika, że komisja konkursowa odrzuciła wniosek A. Brouillarda o dopuszczenie do udziału w konkursie na stanowiska referendarzy przy *Cour de cassation*, jeszcze zanim wypowiedziała się w kwestii wniosku zainteresowanego o uznanie równoważności jego dyplomu ukończenia zawodowych studiów magisterskich z tytułem magistra prawa belgijskiego.
- 62 Z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika też, że A. Brouillard nie ukończył programu pełnych studiów prawnych, takich jak studia kończące się uzyskaniem tytułu doktora, licencjata lub magistra prawa wydanego przez uniwersytet belgijski.
- 63 Jak potwierdzono na rozprawie, program zawodowych studiów magisterskich, które ukończył A. Brouillard, nie obejmował żadnych zajęć z prawa belgijskiego, ani też kursów z zakresu prawa administracyjnego i prawa socjalnego, których ukończenie w ocenie komisji ds. uznawania równoważności, sekcja prawa i kryminologii *Communauté française de Belgique* jest niezbędne do ukończenia magisterskich studiów prawnych w *Communauté française de Belgique*.
- 64 Jednakże na rozprawie wskazano też, że ów program obejmował zajęcia z francuskiego prawa cywilnego, w tym prawa zobowiązań i umów. Nie można zatem wykluczyć, że wiedza i kwalifikacje potwierdzone dyplomem ukończenia tych studiów powinny być jakoś uwzględnione w ramach ustalenia, czy dana osoba ma wiedzę i kwalifikacje wymagane na stanowisku referendarza przy *Cour de cassation*.
- 65 Alain Brouillard powołuje się też na swoje dotychczasowe doświadczenie zawodowe, w szczególności doświadczenie nabyte w ramach pracy w wydziale dokumentacji i spójności tekstów *Cour de cassation*. Tego rodzaju doświadczenie również mogłoby okazać się istotne w ramach tej oceny.
- 66 Wynika stąd, że komisja konkursowa powinna była zbadać, czy dzięki dyplomowi ukończenia zawodowych studiów magisterskich i zdobytemu doświadczeniu zawodowemu A. Brouillard posiada wymaganą wiedzę i kwalifikacje. Ustalenie, w świetle wszystkich istotnych okoliczności sprawy

w postępowaniu głównym, czy komisja konkursowa rzeczywiście dopełniła tego obowiązku, oraz w danym wypadku, czy zainteresowany wystarczająco wykazał, że posiada niezbędne kwalifikacje, należy do sądu odsyłającego.

- 67 W tych okolicznościach na pytania czwarte i piąte należy odpowiedzieć, że art. 45 TFUE należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, aby w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym komisja konkursowa zajmująca się rekrutacją na stanowiska referendarzy przy sądzie państwa członkowskiego, rozpatrując zgłoszenie udziału w konkursie złożone przez obywatela tego państwa członkowskiego, uzależniała możliwość dopuszczenia go do udziału w tym konkursie od posiadania dyplomów wymaganych przepisami tego państwa członkowskiego lub od uznania równoważności dyplomu magistra wydanego przez uniwersytet innego państwa członkowskiego, bez uwzględnienia wszystkich dyplomów, świadectw i innych dokumentów oraz odpowiedniego doświadczenia zawodowego zainteresowanego w wyniku porównania kwalifikacji zawodowych potwierdzonych przez owe dyplomy, świadectwa i inne dokumenty z kwalifikacjami wymaganymi w świetle tych przepisów.

W przedmiocie kosztów

- 68 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Artykuł 45 TFUE należy interpretować w ten sposób, że, po pierwsze, ma on zastosowanie w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, w której obywatel państwa członkowskiego, mieszkający i pracujący w tym państwie członkowskim, posiada dyplom uzyskany w innym państwie członkowskim, na który powołuje się w celu wzięcia udziału w konkursie na stanowiska referendarzy przy Cour de cassation pierwszego państwa członkowskiego, a po drugie, tego rodzaju sytuacja nie jest objęta zakresem art. 45 ust. 4 TFUE.**
- 2) **Dyrektywę 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych należy interpretować w ten sposób, że funkcja referendarza przy Cour de cassation nie jest „zawodem regulowanym” w rozumieniu tej dyrektywy.**
- 3) **Artykuł 45 TFUE należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, aby w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym komisja konkursowa zajmująca się rekrutacją na stanowiska referendarzy przy sądzie państwa członkowskiego, rozpatrując zgłoszenie udziału w konkursie złożone przez obywatela tego państwa członkowskiego, uzależniała możliwość dopuszczenia go do udziału w tym konkursie od posiadania dyplomów wymaganych przepisami tego państwa członkowskiego lub od uznania równoważności dyplomu magistra wydanego przez uniwersytet innego państwa członkowskiego, bez uwzględnienia wszystkich dyplomów, świadectw i innych dokumentów oraz odpowiedniego doświadczenia zawodowego zainteresowanego w wyniku porównania kwalifikacji zawodowych potwierdzonych przez owe dyplomy, świadectwa i inne dokumenty z kwalifikacjami wymaganymi w świetle tych przepisów.**

Podpisy